

ԳՐԱԴՈՍՍԵԿԱՆՆԵ

ՅՈՒԴԴՅՈՒՆ ԱՌԵՐԵԽԱՆ

Ա. ԾԱՌՈՒԿՅԱՆ, 1945, ՀԱԼԷՊ

Մասնաւոր ուշադրութեան արժանի է Մառուկեանի այս «բուլղոքը», ուղղուած իր հայրենաքանակ եղբոր՝ Արսլիին, այս վերջնոյն մէկ քերթուածին առիթով: Ձենք անգրագաւոր միակտուր ուրացման եւ խանդավառ պաշտպանութեան փաստերուն, որոնք մարմինը կը կազմեն Մառուկեանի քերթուածին, վասնզի այս գիրքը ունի անգրագարձ անոնցմէ վեր ուրիշ գեղեցկութեանց, — բանաստեղծի վաւերական խառնուածքի մը, համայնական զգացման մը հաստատ կշիռին, և ասոնք արուեստին բարձրացնող իրական արժանիքին:

Ինչ կերպ ալ ուզեն մտածել մարդիկ, զրօշներու գոյներէն եւ վարդապետական հրամայականներէն վեր՝ կայ Հայրենի հողը եւ անոր կապուած դարաւոր արեւոտ եւ սուրբ անցեալը, որ իր ներկայի սրտառուչ իրականութեամբ ամանանդ, չի կրնար չխանդավառել Սփիւռքի մշուշներուն մէջ հիւժող հայրենակարօտ հայուքիւնը:

Պանդուխտ Սփիւռքի Հայրենաբաղձ կաթորը, չհասկցուած ու մոռցուած ըլլալու ճիւղ կայ այդ զրբոյիկին մէջ, ինչ որ ալ ուզեն ըսել Հայրենիքը և անոր զգացումը մենաշնորհի վերածողները: Հեղինակը այդ զգացումն է որ կը ջանայ կերպադրել, եւ այդ ոգիին շնորհն է այն տաք և անուշ մթնոլորտը որ կայ այդ վկայաթուղթին մէջ, ամէն հայու համահաւասար խօսող:

Սիւմալթոյի Սուրբ Մեսրոպին շատ հաւանական է որ պակսէր այն անդիմադրելի լուսնը եւ քանդակ գեղեցկութիւնը, եթէ գրուած ըլլար հպարտութեանը մէջէն ըստորանկեալ ժողովուրդի մը, որ 1913ին Հայ Նշանագրերու գիւտի 1500 ամեակին մէջ՝ իր կոխկրտուած մեծութիւնը կ'ուզէր վերթալտաբարել:

Մառուկեանի բրուլղոքը այսօրուան հայրենակարօտ Սփիւռքի ճիւղն է, և շատ բնական է որ մեզ յուզէ իր պայմանադրական փաստերէն վեր զգացումներով, իբրեւ

ժամանակի մը հարազատ զգայնութիւնը յայտնաբերող վաւերագիրը:

Ընդհանուր գրականութեանց պատմութեան մէջ, հանդիսական կամ աւելի ճիշտը պարագայական որակուած (poésie de parade) քերթողական այս սեռը վաղուց կորսնցուցած է իր կշիռը, երբ մեր օրերու մըշակոյթը, համայնական յուզումներուն իբր աղբիւր՝ կ'ախորժի գործածել քերթուածէ դուրս միջոցներ: Կանխող դարուն գրական մեծ շարժումը՝ Romantisme, իր ամէնէն որակաւոր աշխատանքներուն գրիչովը [Հիւլիօ, Լամարթին, Պայրն, յիշելու համար զ[խաւորները], մեզի տուաւ որոշ յաղողուած քնքեր, ուր դժուար չէ ձեռով մը հաստատել հին Հելլէն մշակոյթին մէջ դիտուած սխրագին արդիւնքները: Պիմդար իր լայն ժողովրդականութիւնը կը պարտի նման յաղթագութեանց: Արեւմտահայ գրականութեան մէջ հայրենասիրական երգերը տեսակ մը Նախատիպը կը կազմեն այս հանդիսական բանաստեղծութեան: Ճարերբ բան պիտի չըլլար Նոյն պայմաններն ու Նոյն արդիւնքները տեսնել «Թուրք առ Սրեան» քերթուածին թէ՛ հեղինակին՝ և թէ՛ զայն ընդունող, վայելող, հայրենաբաղձ գանգաւածներուն փոխ յարաբերութեանց մէջ: Անշուշտ կարելի է գուշակել ծանր վտանգը որ կ'ապառնայ նման քերթուածներուն, ամէն անգամ որ բարեխառնութիւնները գալիս անան, ազօտին, փոխուին, իւրկոյի Les châtements ունի հատուածներ որոնք տակաւին կը պահեն իրենց ջերմութիւնը, և Սիւմալթոյի Ս. Մեսրոպը այսօր ալ մեզ կը համակէ խանդավառութենէն դուրս ուրիշ յուզումներով: Տուեալներն ունինք հաստատուելու թէ քառորդ դար վերջ, երբ Սփիւռքի գերագոյն տաքնապը գտած ըլլայ իր լուծումը, «Թուրք առ Սրեան» պիտի կրնայ պահել իր ներկայ ջերմութեան որոշ մէկ մասը: աստիկ հայ գրականութեան շահը եւ Մառուկեանի տաղանդի վաւերական արտայայտութիւնը պիտի ըլլար անտարակոյս:

Ըսինք թէ դուրս ենք իր մասին եղած թեր և դժմ գաղափարական արտայայտութիւններէն, որոնք յաճախ վերագրումներ են, այս ու այն ազգայնեան ծնունդ: Իրական խառնուածքները կը պարտադրին ի վերջոյ իրենք գիրենք, իբրեւ տարբերա-

յին ու համայնական բխումի մը ինքնեկ կերպարանքը: Թերևս դժմ վերագրումներ այդ կերպարանքը աւելի յստակ ու կարկառուն ընելու կը ծառայեն միայն: Մառուկեան, իր տաղանդին ու արուեստին զուգահեռ, ունի խառնուածք, տաք ու հաղորդական, որ նոր սերունդի ամէնէն համակրելի, աւելի, ջգուտ ինչպէս ըզգայուն յորինողը կ'ընէ զինքը: Եւ արդէն առանց այդ խառնուածքին կարելի չէ ըմբռնել վաւերական զբաղէտը:

Ետ-պատերազմեան մեր բոլոր քերթողներուն մօտ զգալի պակասը այդ խառնուածքն է: Զարգացում, ճաշակ, արուեստի որոշ հասկացողութիւն չպակսեցաւ չառերու, սակայն հազուադէպ տօնէն խառնուածք զոր ի յայտ կը բերէ Մառուկեան, գրեթէ իր բոլոր գրուածքներուն մէջ, այլապէս հաւասար Շահնուրին, որ իր կարգին, այս սերունդի վաւերական խառնուածքներին մին է անտարակոյս:

Շնորհիւ այս խառնուածքին, թուղթ առ Երեան՝ կը դադրի ըլլալէ միայն կըշուուած արուեստին խօսքն ու Սփիւռքի սրտառու ըզգանքը, և կը դառնայ վերկայութիւն մը՝ շատ բացառիկ զգայնութիւնէ մը:

Մառուկեան յաջողած է խուսափել վերեւ ակնարկուած վտանգէն, շնորհիւ իր նիւթին և տաղանդին: Փաստարկութիւններէ և ընդզուգումներէ աւելի՝ ջանացած է անարդար վերագրումը մարդկօրէն հաշտեցնելու աւելի մեծ անարդարութիւններու հետ: Մառուկեան զաւակն է ժողովուրդի մը որ ամէնէն ահաւոր անարդարութեան զոհը եղաւ, եւ այդ անարդարութիւնը Սփիւռքը տակաւին քաղցկեղի մը պէս կը կրէ իր հոգիին խորը: Ի՞նչ դժնդակ ճակատադիր, որպէսզի նոյն այդ ցաւը մեր երիտասարդութիւնը տեսնէր արձակուած իր վրայ՝ իր իսկ եղբայրներէն: Ահա գրքին սրտառու մասը, որ հեղինակը կը բարձրացնէ մեծ ու հեռահաս վերկայութեան մը: Մառուկեան չի հայհոյեր, այլ կ'օրհնէ:

Թուղթ առ Երեան՝ը ապահովաբար արժէք մը և յաւելում մըն է յետ-պատերազմեան Սփիւռքի մեր գրականութեանը մէջ: Մէկէ աւելի են առաքինութիւնները, որոնք արժանի կ'ընծայեն զայն մեր զենահատման: Զգացումի և արտայայտու-

թեան այն իւրայատուկ զերմութիւնը որ կայ մէկ ծայրէն միւս, քերթուածը կը զնէ բռնուած գնացքի մը մէջ: Հակառակ իր լայն ծաւալին, ընթերցողը կը մնայ շահուած քերթուածէն, շնորհիւ այս ներքին շահեկանութեան, ձգողութեան, որ իրեն կը կապէ ընթերցողը: Գրքոյկը թէ իր մասերով և թէ իր մարդկութեանը մէջ, հաղորդակամ է, այսինքն ամէն մարդուն և բառ իրենց հարազատ ու տաք դերով կը մատուցուին, զբաղէտի բնածին խնամքին իբր արդիւնք: Նիւթի վերմութեան և հաղորդականութեան կուգայ միանալ հոգեկան այն սերտ և սեռն թխմալով, որ ներքին վերկայութիւնն է հեղինակին: Հասկցուած ըլլալու տրտմութիւնը և հայրենաբաղձութեան խռովքը, որոնք իրական մթնոլորտը կը կազմեն քերթուածին, ամէն տողի առջև հառաչանքներ արձակել տալու աստիճան, առանց սակայն զգայնորէ ըլլալու տկարութեան և հետեւութեան, հաստորը կը լեցնեն այն սրբազան կիրով, բռնկումով, շահումովը եթէ կ'ուզէք, զորս մեր ժողովուրդը բերքը չմոռցաւ երեան բերելէ, և կը պահէ տակաւին իր ներքը, իբր ոսկի կայակ ու ժառանգութիւն առհաւական գարեթի:

Թուղթ առ Երեան՝ թէ՛ իբր ո՞ճ և թէ՛ իբր զգացում, մեզի կը մատուցուի ի սեռին ամէնէն անուշ արժանիքներովը:

ԵՂՎԻԱՐԴ